

**Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi Suomen rahapajasta
annetun lain kumoamisesta**

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan kumottavaksi laki Suomen rahapajasta. Esitys liittyy valtion vuoden 1993 talousarvioesitykseen, jonka mukaan rahapaja muutetaan valtionyhtiöksi vuoden

1993 alusta lukien, ja on tarkoitettu käsiteltäväksi sen yhteydessä. Laki on tarkoitettu tulemaan voimaan vuoden 1993 alusta lukien.

PERUSTELUT

1. Nykyinen tilanne

Suomen rahapaja on toiminut aina vuodesta 1864 valtion laitoksena, jonka päätehtävä on ollut Suomessa tarvittavien metallirahojen tuottaminen. Voimassa olevien Suomen rahapajasta annetun lain (877/80) ja asetuksen (878/80) mukaan mainittua tarkoitusta varten oleva rahapaja on valtiovarainministeriön alainen laitos, joka voi suorittaa muitakin tuotantotekniikaltaan rahan lyömiseen verrattavia tehtäviä, kuten mitalien ja kunniamerkkien valmistusta sekä valmistaa metallirahoja vientiin, jos siitä ei aiheudu haittaa päätehtävän hoitamiseksi. Tämän muun toiminnan on oltava liiketaloudellisesti kannattavaa. Rahapaja voi lyöttää metallirahoja tarvittaessa ulkopuolisella valmistajalla. Rahat laitos luovuttaa niiden nimellisarvosta Suomen Pankille; asetuksella luovutushinnasta voidaan säätää erityisistä syistä toisinkin. Liikkeestä palautuvat, lähinnä kuluneet tai vahingoittuneet metallirahat rahapaja on velvollinen lunastamaan takaisin samoin nimellisarvosta. — Rahalain (276/62) mukaan kulloinkin tarvittavan metallirahan määrästä päättää Suomen Pankki, joka myös laskee rahat liikkeeseen.

Virastomuotoisena valtion laitoksena rahapaja toimii välittömästi valtion budjettitalouden piirissä. Sen menot katetaan täysimääräisesti menomomenteilta, kun taas rahanlyönnistä ja muusta liiketoiminnasta saatavat tulot

tuloutetaan kokonaisuudessaan talousarvion tulomomentille.

Rahapajan liikevaihdosta on muiden kuin metallirahojen osuus ollut vain 0,5—2 %. Metallirahojen vuosituotanto on vuotta 1989 edeltäneiden kolmenkymmenen vuoden aikana vaihdellut 75 miljoonasta lähes 185 miljoonaan kappaleeseen. Näihin sisältyvät myös juhlarahat, joita on lyöty vuosina 1951—1991 kaikkiaan 18 ja lyöntimäärä on vaihdellut 100 000:sta 1 000 000 kappaleeseen. — Vuonna 1987 valtioneuvosto teki periaatepäätöksen kaikkien metallirahojen uudistamisesta, ja uusien pennimääräisten metallirahojen tuotanto aloitettiin vuonna 1989. Metallirahojen tuotanto nousi tuolloin yli 300 miljoonaan kappaleeseen, ja vuonna 1990 yli 400 miljoonaan. Rahapajan laskennallinen tulos on ollut useimmiten selvästi ylijäämäinen, mutta metallirahanuudistuksen yhteydessä jää muutamana vuonna lievästi alijäämäiseksi kierrosta poistettavien vanhojen rahojen suuren lunastusvelvollisuuden vuoksi. Liikevaihto oli vuonna 1987 vain runsaat 33 miljoonaa, tähän saakka suurin vuonna 1990 eli 202,7 miljoonaa, kuluvana vuonna sen arvioidaan olevan noin 120 miljoonaa markkaa. Mainitut summat perustuvat metallirahojen nimellisarvon mukaiseen luovutushintaan.

Kun uusien markkamääräisten metallirahojen lyöminen, niiden liikkeeseen laskemiseksi vuodesta 1993 alkaen, on jo aloitettu, rahapa-

jan tuotanto jatkuu vielä melko korkeana, mutta kappalemäärä laskee kuitenkin tasaisesti vuoteen 1996, jonka jälkeen tuotantomäärä jäänee useana vuonna selvästi alle 100 miljoonan kappaleen. Rahapajan kulunutta laitekantaa jouduttiin kuitenkin uudistamaan ja laajentamaan ja tuotantomenetelmiä yleensäkin kehittämään huomattavasti rahanuudistusta varten. Tällä hetkellä rahapajan henkilöstön lukumäärä on alle 50, virkasuhteisia on vain kolme ylimpään johtoon kuuluvaa. Laitoksen käytössä ei ole kiinteää omaisuutta, vaan se toimii vuokratiloissa. Sen käyttöomaisuuden arvo on kuluvan vuoden lopussa arviolta 14 miljoonaa markkaa. — Jollei rahapajan tuotantoa kyetä suuntaamaan selvästi nykyistä enemmän muihin tuotteisiin kuin kotimaan metallirahoihin, metallirahanuudistuksen jälkeen huomattava osa sen laitteistoa ja henkilöstöä jää vaille käyttöä.

Olenmaiselta luonteeltaan rahapaja on metalliteollisuuden tuotantolaitos. Sen sidonnaisuus budjetti- ja muuhun hallintomenettelyyn on vaikeuttanut toimintaa erityisesti poikkeuksellisina aikoina, esimerkiksi silloin kun metallirahan tuotantomääriä on jouduttu äkillisesti muuttamaan kysynnän heilahteluista, juhlarahapäätöksistä tai muista syistä johtuen. Tällaisissa olosuhteissa muun tuotannon pitkäjänteinen suunnittelu on ollut lähes mahdotonta, mikä on aiemmin ollutkin pääasiallinen syy muiden tuotteiden vähäiseen merkitykseen rahapajan toiminnassa. Monien Euroopan maiden rahapajojen, erityisesti sellaisten, tavallisesti yhtiömuotoisten, joiden toimintavapaus on suuri, tuotannosta voi valtaosa olla muita tuotteita kuin käyttörahoja. Tällainen avoimille markkinoille suuntautuva liiketoiminta edellyttää kuitenkin huomattavan suurta taloudellista ja toiminnallista vapautta ja itsenäisyyttä.

2. Ehdotetut muutokset

Julkista sektoria on viime vuosina alettu määrätietoisesti uudistaa. Tavoitteena on hallinnon, julkisten palvelujen ja koko julkisen alan tehokkuuden ja taloudellisuuden lisääminen ja kilpailukyvyyn parantaminen suhteessa avoimeen sektoriin. Yhtenä keinona kehittämistyössä on juuri kilpailun laajempi hyväksikäyttö ja toiminnan joustavuuden lisääminen. Tähän on pyritty muun muassa muuttamalla valtion tuotannollisia ja palvelulaitoksia uusi-

muotoisiksi liikelaitoksiksi. Varsinkin aloilla, joilla ei ole tarvetta asettaa yhteiskunnallisia erityisvelvoitteita, vaan voidaan toimia yksityisen sektorin ehdoin, osakeyhtiömuodossa harjoitettavaa toimintaa voidaan pitää vielä taroituksenmukaisempana.

Tähän saakka metallirahan tuotanto on ollut tosiasiallisesti, vaikkakaan ei muodollisesti, Suomen rahapajan monopoli. Rahalain mukaan valtiolla on yksinoikeus lyöttää metallirahaa omaan lukuunsa, mutta tätä yksinoikeuttaan valtio (valtiovarainministeriö) voi käyttää myös hankkimalla rahat muultakin toimittajalta kuin Suomen rahapajalta. Raha voidaan käsittää vain paino- tai metallituotteeksi siihen saakka, kunnes määrätty lailliset edellytykset täyttyvät ja raha saa nimellisarvonsa ja luonteensa maksuvälineenä. Tarkoitus on antaa kuluvana vuonna eduskunnalle myös esitys rahalain muuttamiseksi. Muutoksessa muun muassa täsmennettäisiin, että setelit ja metallirahat olisivat laillisia maksuvälineitä vasta sitten, kun ne on laskettu liikkeeseen rahalain mukaisella tavalla. Näin ollen rahaksi tarkoitetut tuotteet voitaisiin hankkia periaatteessa keneltä tahansa toimittajalta, jolla on käytettävissään tarvittava tekniikka ja muut tuotannon tekijät. Kun ulkonaisten seikkojen perusteella ei kuitenkaan voida erottaa laillisesta maksuvälineestä rahaa, jota ei ole laskettu liikkeeseen lain mukaisesti, luotettavuus- ja turvallisuustekijät rahan hankinnassa korostuvat tällöin erittäin voimakkaasti. Hankinta on joka tapauksessa mahdollista järjestää avoimesti ja siten, että hankintahinta perustuu kilpailuviin tuotantokustannuksiin. Mainittakoon, että Suomen Pankki, jolla on rahalain mukaan yksinoikeus setelien antoon, on yhtiöittänyt setelipainonsa (Setec Oy), jota se voi kilpailuttaa muiden tuottajien kanssa; setelit keskuspankki ostaa siis painotuotteina vapaasti määräytyvään hintaan. — Maksuvälinerikoksesta, erityisesti rahanväärennyksestä, josta ilmeisesti olisi kysymys, jos metallirahan toimittaja valmistaisi rahaa pannakseen sen liikkeeseen suoraan vastoin lakia, on rikoslain 37 luvussa (769/90) säädetty suhteellisen ankarat rangaistukset. Näin ollen erityistä vaaraa tällaisten rikosten lisääntymisestä ei liene olemassa, vaikka virkavastuu myös metallirahojen valmistuksessa poistuisikin.

Osakeyhtiömuoto merkitsisi rahapajalle taloudellista itsenäisyyttä ja vapautta, mutta samalla myös vastuuta tuloksesta. Suurin merki-

tys olisi toiminnan taloudellisella joustavoituksella: varojen käyttöä eivät sitoisi momentti- ja muut budjettirajoitteet, vaan menojen kattamiseen voitaisiin käyttää suoraan myynnistä saatavia tuloja, ja yhtiö voisi tarvittaessa turvautua lainanottoon ja muihin rahoitusmuotoihin. Tuotannon laajuutta voitaisiin näin ollen säädellä huomattavasti nykyistä paremmin kysynnän ja yleensä markkinatilanteen mukaan.

Kumottaessa Suomen rahapajasta annettu laki kumoutuisi myös sen 3 §:n 1 momentin säännös, jonka mukaan rahapaja luovuttaa metallirahat niiden nimellisarvosta. Näin ollen valtio voisi hankkia metallirahat pelkinä metallituotteina niiden markkinahintaan, esimerkiksi tarjousten perusteella. On kuitenkin todennäköistä, että valtio ainakin usean vuoden eteenpäin hankkisi rahat edelleen yhtiöitettävältä rahapajalta, koska vastaavaa tekniikkaa ja turvallisuusjärjestelmää ei ainakaan kotimaisilla kilpailijoilla liene käytettävissään. Yhtiömuotoisena rahapaja voisi joka tapauksessa sopeuttaa tuotantonsa nykyistä paljon joustavammin metallirahan kysynnän vaihteluihin ja vähenemiseen. Mahdollisuus voimavarojen tehokkaampaan käyttöön yhdessä kilpailuttamismahdollisuuden kanssa myötävaikuttaisi metallirahan tuotantokustannusten alenemiseen.

Edellä olevan perusteella ehdotetaan, että Suomen rahapaja valtion virastona lakkauteen vuoden 1993 alusta kumoamalla Suomen rahapajasta annettu laki. Sen toimintaa jatkaisi osakeyhtiö, jonka koko osakekannan valtio merkitsisi. Yhtiöön sovellettaisiin mitä säädetään valtion osakasvallan käytöstä eräissä taloudellista toimintaa harjoittavissa osakeyhtiöissä annetussa laissa (740/91).

3. Esityksen taloudelliset ja organisaatoriset vaikutukset

Uusi osakeyhtiö on perustettu valtioneuvoston päätöksellä 3.9.1992. Sen osakepääoma on

toistaiseksi 25 000 markkaa ja kaikki osakkeet on merkinnyt valtio. Rahapajan toiminta sekä irtain omaisuus on tarkoitettu luovuttaa apportina yhtiölle 31.12.1992. Suomen rahapajan raaka-aineiden varastotilin arvo siirtymäajan kohtana vähennettynä osto- ja siirtovelan määrällä tilitetään valtiolle. Tilityksen suuruudeksi arvioidaan 15 milj. mk.

Osakeyhtiö ottaisi vuoden 1993 alusta lukien vastatakseen kaikista tuolloin voimassa olevista velka-, hankinta- ja toimitussopimuksista sekä muista niiden kaltaisista sitoumuksista ja vastuista, jotka on tehty tai annettu valtiota sitovasti rahapajan nimissä.

Tarkoitus on, että rahapajan palveluksessa oleva henkilöstö siirtyy perustettavan yhtiön palvelukseen niin sanottuina vanhoina työntekijöinä, mutta osakeyhtiössä sovellettavien työehtojen piiriin. Valtio vastaisi henkilöstön eläketurvasta luovutuspäivään saakka. Sen jälkeen henkilöstön eläketurvan järjestäisi osakeyhtiö, joka vastaisi siitä alkaen henkilöstönsä kaikista eläkekustannuksista, myös mahdollisen lisäeläketurvan järjestämisestä.

4. Muita esitykseen vaikuttavia seikkoja

Eduskunnalle annetaan esitys rahalain muuttamisesta. Siinä ehdotetaan muun muassa siirrettäviksi nykyisin rahapajalle siitä annetun lain mukaan kuuluvat, lähinnä metallirahojen hankintaan ja takaisinlunastamiseen liittyvät viranomaistehtävät valtiovarainministeriölle.

5. Voimaantulo

Laki ehdotetaan tulevaksi voimaan 1 päivänä tammikuuta 1993.

Edellä esitetyn perusteella annetaan Eduskunnan hyväksyttäväksi seuraava lakiehdotus:

L a k i

Suomen rahapajasta annetun lain kumoamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

1 §

Täten kumotaan Suomen rahapajasta 19 päivä joulukuuta 1980 annettu laki (877/80).

2 §

Tämä laki tulee voimaan 1 päivänä tammi-kuuta 1993.

Helsingissä 11 päivänä syyskuuta 1992

Tasavallan Presidentti

MAUNO KOIVISTO

Valtiovarainministeri *Iiro Viinanen*